

ОЛЕКСИН Христина,
здобувач вищої освіти бакалавра
Навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:
СЮРАВЧИК Валерій, старший
науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем превентивної
діяльності та запобігання корупції
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх
справ, доцент кафедри кримінології
та кримінального виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день для України як для кандидата в членство Європейського Союзу є важливим дотримання законності та верховенства права, насамперед, це дотримання чітко визначених конституційних норм та їх реалізація в суспільстві.

Одним із головних завдань які постають перед державою є захист основоположних прав та свобод людини і громадянина. У Конституції України щодо основного напрямку здійснення державної політики в галузі забезпечення прав та свобод людини і громадянина зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

На сучасному етапі державотворення та з проголошенням України демократичною та незалежною державою право на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини і громадянина, що гарантуються кожному Конституцією України. Це право посідає неабияке місце в правовому статусі людини в суспільстві та її гарантії для повноцінного існування і насамперед є необхідною умовою для правової, демократичної держави. Зокрема, попри дію воєнного стану, що введена на території України Указом Президента від 24.02.2022 можна побачити, що в забезпеченні права на судовий захист є деякі недоліки [2].

Актуальність насамперед обумовлюється основним завданням будь-якої демократичної держави створити ефективну систему захисту прав і свобод людини, побудовану на принципах законності та рівності всіх перед законом. Так, метою даного дослідження є розкриття проблеми судового захисту конституційних прав людини та їх законних інтересів під час дії військового стану в Україні.

Варто зазначити, що дослідженням проблеми, забезпечення та захисту прав людини і громадянина, займалися такі правники як М.А. Гурвич, який створив вчення про право на позов та його передумови, С. Ківалов, В. Маляренко, Г. Макаренко, М. Аракелян, Ю. Шульженко М. Гаврильців та інших. У своїх працях вони висвітлили основні аспекти забезпечення прав і свобод людини, реалізацію державою права кожному на судовий захист в умовах воєнного стану, а також головні проблеми державного механізму щодо охорони прав і законних інтересів громадян.

Як відомо, судова форма захисту є вищою формою захисту суб'єктивних прав, законних інтересів людини і громадянина. Право на судовий захист є заходом забезпечення передбаченої законом можливості людини звернутися до органів, що здійснюють правосуддя, за захистом свої конституційних прав і законних інтересів. Як слушно з цього приводу зазначила М. Т. Гаврильцева, правосуддя як функція судової влади, посідає особливе місце у системі гарантій захисту прав, свобод та законних інтересів, а доступ до нього є невід'ємною складовою права на звернення до суду та необхідною передумовою його реалізації [3, с. 45]. Ми підтримуємо автора, який вдало визначив, що правосуддя, яке здійснюється судами, є найбільш надійним і цивілізованим способом захисту прав і свобод людини та громадянина, а судова форма захисту прав і свобод людини є найбільш демократичною й максимально пристосованою до повного, усебічного й об'єктивного виявлення фактичних обставин і причин виникнення різноманітних спорів, вчинених правопорушень і встановлення істини у справах, що знаходяться на розгляді в судах [3, с. 45].

Важко не погодитися із вище зазначеним, адже Конституцією України гарантовано, що права і свободи людини і громадянина відповідно до статті 55 захищаються судом [1]. Також в статті 5 і 15 Цивільного процесуального кодексу України зазначається, що суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом [4]. Таким чином, зміст права на захист в судовому порядку визначається через його нормативне закріплення в інших законах та нормативно правових актах окрім основного закону.

Через здійснення аналізу нормативних положень Конституції України можна виокремити низку норм, що закріплюють право на звернення за захистом до суду в окремих випадках, а саме:

- 1) право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

2) право в будь який час оскаржити в суді своє затримання;

3) судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе та членів своєї сім'ї і права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [1].

Зокрема право на судовий захист знайшло своє закріплення в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а саме в статті 7, в якій безпосередньо йдеться про те, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України [5].

Також варто зазначити, що право на судовий захист знайшло своє закріплення і в Європейській Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року [6]. Проаналізувавши статтю 6 Конвенції можна розглянути основні її аспекти права на судовий захист:

1) право на розгляд справи;

2) право на справедливість судового розгляду;

3) право на публічний розгляд справи та проголошення законного рішення;

4) право на розумний строк розгляду справи;

5) право на розгляд справи судом встановленим законом;

6) право на незалежність і безсторонність суду.

Враховуючи обставини в нашій країні та введення в законну дію воєнного стану Указом Президента від 24.02.2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення можна побачити, що ці обставини деякою мірою вплинули на всі правовідносини, не тільки в суспільстві але й в органах державної влади в тому числі і судової гілки влади [2]. Саме в цей період дії воєнного стану, згідно статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» можна стверджувати, що повноваження судів не можуть бути припинені [7]. Так, згідно ч. 2 ст. 26 цього Закону передбачається, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається [7].

Таким чином, проаналізувавши низку норм Конституційного права та Законів України, можна дійти висновку, що органи державної влади та судова гілка є невід'ємною складовою щодо нормального функціонування держави як демократичної і суверенної. Зокрема, з урахуванням дії воєнного стану на території України, Конституція України та Закони повинні залишатися непорушними, а права і свободи людини і громадянина невідчужуваними.

Водночас і право кожного на судовий захист своїх прав та законних інтересів. Оскільки у зв'язку з інтенсивним розвитком цивілізованого світу, а також й України, суспільство потребує чітких гарантій своїх прав та свобод зі сторони держави для нормального та повноцінного існування і реалізації себе в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.11.2022).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Дата оновлення: 18.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
3. Гаврильців М. Т. Реалізація права людини на судовий захист в умовах воєнного стану в Україні. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали наук. семінару (Львів, 23 черв. 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2022. 315 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/konstytuciyini_prava_i_svbobody_lyudyny_ta_gromadyanyna_v_umovah_voynenogo_stanu_2022.pdf.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дата оновлення: 18.08.2022. URL: (дата звернення: 01.12.2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами): Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2022).
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.12.2022).